

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA PROJEKTU SPECIFICKÉHO VÝZKUMU 2017 ZA ROK 2018

Název projektu:

Oblast severního Pojizeří v letech 1918 – 1945 se zaměřením na regiony Turnovska a Českodubska

Doba trvání projektu:

Jednoletý projekt (2017)

Řešitelský tým:

Mgr. Martin Petrus – řešitel specifického výzkumu

doc. Mgr. Petr Grulich Ph.D. (vedoucí disertační práce) – spoluřešitel specifického výzkumu

Popis a splnění cílů řešení:

Badatelské téma na Oblast severního Pojizeří v letech 1918 - 1945 se zaměřením na regiony Turnovska a Českodubska je skutečně obsáhlé s širokou pramennou základnou. Převážně využitelné archivní fondy se nachází ve Státním okresním archivu v Liberci, ve Státním okresním archivu Semily, ve Státním okresním archivu Mladá Boleslav, ve Státním oblastním archivu v Praze, ve Vojenském ústředním archivu, v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru, v Muzeu Českého ráje v Turnově a v Podještědském muzeu v Českém Dubu. Do všech těchto paměťových institucí bylo vykonáno v rámci schváleného specifického výzkumu 32 badatelských návštěv. Aktivně jsem se zúčastnil s příspěvkem *Československo ve stínu Ještědského hřebene* odborné konference Příroda a její ochrana v přelomu času, která se uskutečnila ve Slovenském muzeu ochrany přírody a jaskyniarstva v Liptovském Mikuláši ve dnech 17. - 19. října 2017. Z této konference by měl vzniknout sborník, kde bude uveřejněn můj příspěvek.

I díky svému současnému specifickému výzkumu zaměřeného na regionální dějiny v 1. pol. 20. století jsem byl osloven ředitelem Státního oblastního archivu v Litoměřicích s nabídkou aktivní účasti na konferenci Vznik Československa a provincie Deutschböhmen, která se uskutečnila 14. - 15. června 2018 v Liberci. Zde jsem přednesl příspěvek s názvem *Aktivita orgánů veřejné moci a politických elit Turnovska a Českodubska vůči provincii Deutschböhmen v roce 1918*. Z této konference by měla vzniknout kolektivní monografie, kde bude uveřejněn můj příspěvek

Své badatelské aktivity k tomuto tématu nemám ještě zcela ukončeny, protože každá návštěva paměťové instituce mne posouvá neustále dalším směrem k velice zajímavým detailům. Výsledky

svého bádání k tématu severního Pojizeří jsem rozdělil do čtyř hlavních kruhů, které se budu snažit ve stručnosti nastínit.

Vymezení území severního Pojizeří

Ihned na počátku svého bádání jsem se zaměřil na celkové vymezení území severního Pojizeří. Do zkoumané oblasti spadají převážně Soudní okresy Český Dub a Turnov, které jsou součástí Politického okresu Turnov. Uměle vytvořené hranice těchto správních útvarů byly proměnlivé a často procházely revizí, proto do tohoto území můžeme taktéž zařadit část obcí na německo-české jazykové hranici ze soudních okresů Liberec a Semily. Národnostně se toto území etablovalo jako většinově české s výraznou německou menšinou na Českodubsku. Za mimořádnou nevýhodu považuji fakt, že bylo severní Pojizeří z několika stran obklopeno příhraničními převážně většinově německými regiony. Z již vybadaných informací si dovolím tvrdit, že právě tyto regiony měly obrovský vliv na rozvoj vymezeného území ve zkoumaném období, který nebyl vždy pozitivní. Jeden příklad za všechny jistě poslouží, že na základě smyšlených infrastrukturních projektů z těchto oblastí na Českodubsku bylo rozhodnuto po Mnichovském diktátu o vynuceném odstoupení více nežli poloviny tohoto soudního okresu s historicky většinově českým obyvatelstvem. K detailnímu zkoumání tzv. přirozených hranic severního Pojizeří byly využity mapové fondy z Ústředního archivu zeměměřictví a katastru a velice přínosným zdrojem informací se staly taktéž kroniky místních obcí.

Vývoj státní správy a samosprávy

Severní Pojizeří se stalo při vzniku Československé republiky důležitým centrem politické stability, o který se mohl Národní výbor v Praze opřít při řešení ožehavého problému kvůli všeobecně známým snahám separatistické provincie Deutschböhmen. Na základě tzv. recepčního zákona zůstávaly v platnosti všechny zákony přijaté za Rakouska-Uherska. Činnosti správních úřadů také nebyly přechodem do nového státního útvaru přerušeny. Všichni vysocí úředníci Politického okresu Turnov museli složit slib věrnosti republice do rukou Okresního Národního výboru v Turnově, který na několik týdnů ve svěřeném regionu převzal veškerou iniciativu. V Soudním okrese Český Dub vznikl národní výbor, ale po vzájemné dohodě s již dříve ustaveným Okresním Národním výborem v Turnově samostatnou činnost nerozvíjel a fakticky se stal právě jeho pobočkou. Tato pragmatická dohoda přispěla ke zklidnění situace v oblasti, jelikož břemeno zodpovědnosti nesl pouze jeden orgán. Okresní hejtmanství v čele s hejtmanem se po vzniku republiky přejmenovalo na okresní správu politickou, ale kompetence se nezměnily, spíše pozvolna narůstaly. Zabýval jsem se také otázkou, do jaké míry Okresní Národní výbor v Turnově zasahoval do personálií Okresní správy politické v Turnově a dalších státních orgánů. V prvních týdnech fungování ČSR byly veškeré personální otázky v Politickém okrese Turnov v režii okresního národního výboru. V prvních listopadových dnech v roce 1918 okresní národní výbor učinil zásadní rozhodnutí, kdy Zemský úřad v Praze zažádal o výměnu okresního hejtmana. Této žádosti bylo neprodleně vyhověno v rámci pravidelné rotace vyšších úředníků mezi úřady.

V převzaté okresní samosprávě z Rakouska-Uherska došlo po vzniku Československé republiky pouze ke změně názvu, a to z okresního zastupitelstva na okresní správní komisi s obdobnými kompetencemi. Obměna zástupců v tomto orgánu nastala až po uskutečnění obecních voleb, kdy byl respektován výsledek z celého soudního okresu. Hlavní působností okresní správní komise bylo vedle přeposílání různých oběžníků s novými nařízeními především hospodářství, kontrola finančních záležitostí obcí a koordinace veřejných prací. Okresní správní komise v Českém Dubu se snažila také svojí aktivitou přispět ke snížení nezaměstnanosti v regionu. Půjčkami a další iniciativou podporovala rozsáhlou elektrifikaci obcí v regionu. Při plánování silniční infrastruktury vznikla na popud Okresní správní komise v Turnově tzv. silniční anketa, kde se zástupci dalších osmi sousedních okresních správních komisí smysluplně koordinovali s ohledem na další návaznost za hranicemi okresu výstavbu silniční sítě.

Obecní samospráva fungovala nadále bez větších zásahů ze strany nově vytvořeného státu. První demokratické volby do obecních zastupitelstev se uskutečnily v polovině června roku 1919, kdy

byla sestavena nová politická reprezentace nejen na obcích, okresech, ale změny nastaly i v obsazení ministerských křesel. V severním Pojizeří se vyskytlo několik obcí či měst, kde se volby z nějakého důvodu nemohly uskutečnit. Český Dub patřil mezi ta místa, kde se obecní volby neuskutečnily. Po obecních volbách řídila město správní komise jmenovaná Okresní správou politickou v Turnově, která měla před sebou jediný úkol, a to dohlédnout na sloučení Českého Dubu s okolními obcemi. Vytvořením tzv. „Velkého Českého Dubu“ se mělo výrazně změnit národnostní složení města v poměru 2:1 ve prospěch Čechů. Německému obyvatelstvu, které doposud v tomto městě ovládalo nejvyšší posty, se situace samozřejmě nelíbila a proti sloučení podala oficiální protest k Okresní správě politické v Turnově. Vydání konečného zamítavého stanoviska k protestu proti sloučení trvalo několik let. Až v roce 1923 pár týdnů po řádných obecních volbách se uskutečnily první demokratické volby i v Českém Dubu.

Na území Československé republiky fungovalo několik správních systémů. Snaha o moderní řízení státu byla doprovázena zefektivněním celého státního aparátu a samosprávy na vyšších celcích nežli jsou obecní. Vznikem nového správního rozčlenění republiky mělo dojít také ke sjednocení na celém tehdejší území, kromě Podkarpatské Rusi. Z počátku se muselo vyřešit kolikainstanční bude správní systém a jeho rozložení. V návrzích od jednotlivých zájmových skupin a politických stran se velmi živě debatovalo o zachování či nezachování zemí jako správního celku. Mladoboleslavští představitelé veřejného života si před konečným rozhodnutím vážně pohrávali i s myšlenkou na vytvoření samostatného celku, který by se rozprostíral v převážně českých oblastech Pojizeří. V konečné podobě zákona se počítalo se vznikem župního zřízení a podřízených okresních úřadů. Samozřejmě se na všech úrovních řešila územní rozloha nových správních obvodů. Nakonec rozloha IV. župy, kam spadalo celé severní Pojizeří, byla zcela odlišná od záměru mladoboleslavských představitelů, protože do ní spadaly i čistě německé pohraniční oblasti. Nové úřady byly seskládány společně z volených zástupců a státních úředníků. Odstraněním dvojkolejnosti a těžkopádných struktur mělo být docíleno větší pružnosti a funkčnosti veřejného aparátu. Těsně před hlasováním o tzv. župním zákonu v roce 1920 se představitelé Turnova vložili do boje o získání sídelního města celé župy. Po nastalých zmatcích a v doslova nepřehledné situaci byl nejprve schválen Jičín jako sídelní město IV. župy. Toto rozhodnutí však nebylo konečné, protože nakonec došlo k revokaci tohoto rozhodnutí a status sídelního města připadlo po intervencích Mladé Boleslavi. Úspěšné schválení župního zákona proběhlo 29. února 1920. Realizace tohoto zákona v plném rozsahu se v Čechách a na Moravě nikdy nekonala díky obstrukcím některých politických stran a zájmových skupin.

V polovině dvacátých let 20. století fungovaly v Československu tři naprosto nesourodé správní systémy. Od roku 1926 se začalo z iniciativy ministerstva vnitra postupně pracovat na návrhu nového správního rozčlenění státu. Diskuze v parlamentu na tímto zákonem byla zdoluhavá, ale vláda tzv. panské koalice středových a pravicových stran měla většinu, proto byl tzv. organizační zákon v polovině roku 1927 schválen s účinností od 1. července 1928. Nový správní systém rozdělil Československo na čtyři země v čele se zemským prezidentem a zemským výborem voleným ze zemského zastupitelstva. Došlo také k výraznému omezení zemské samosprávy, protože zemský prezident ze své pozice automaticky předsedal zemskému výboru i zastupitelstvu. Dále rozhodoval, které otázky řešila samospráva a bez omezení kontroloval její činnost. Prvoinstančními orgány státní správy se staly okresní úřady, které nahrazovaly okresní správy politické. V čele okresního úřadu stál hejtman, který předsedal okresnímu výboru a zastupitelstvu. Okresní zastupitelstvo si volilo ze svého středu výbor, který připravoval program pro jednání zastupitelstva a prováděl dozor nad rozpočty obcí. Centralizace okresní samosprávy a její připoutání k okresním úřadům znamenalo trvalé zrušení těchto orgánů v některých regionech. Účinnost organizačního zákona postihla v Politickém okrese Turnov nejvíce Českodubsko, kde byla zrušena okresní samospráva a připojena k okresu Turnov. Představitelé Okresní správní komise v Českém Dubu se snažili rozhodnutí o zrušení okresní samosprávy všemožně zvrátit. Dokonce požadovali zřízení okresní správní komise se speciálními kompetencemi pro dohled nad okresními ústavy a podniky. Všechny žádosti s návrhy Zemský úřad nekompromisně zamítl.

Byla to tak další rána pro další rozvoj tohoto chudého Podještědského regionu. Nejen, že se služby úřadů pro občany výrazně zhoršily, ale byla přesunuta i rozhodovací pravomoc mimo Českodubsko. I když se zpočátku se zřízením expozitury Okresního úřadu v Turnově v Českém Dubu nepočítalo, nakonec se k tomuto kroku přistoupilo v polovině roku 1929 kvůli neutěšené situaci a pod veřejným i politickým tlakem. Snahou vlády při prosazení organizačního zákona byla důsledná centralizace. V rámci Soudních okresů Český Dub a Turnov se vytvořily okresní samosprávné starostenské sbory. Jednotlivé obce posílaly do těchto orgánů své delegáty, kteří se zde zabývali všeobecně problematickou samosprávou s přihlédnutím ke svému obvodu a možným řešením těch nejpálčivějších otázek. Tuto instituci lze vnímat jako dobrovolný svazek obcí, který mohl na problémy upozorňovat okresní úřad či jeho samosprávné orgány. „Starostové“ takových svazků měli ze správních úřadů dokonce zakázáno vystupovat navenek jako „okresní starostové“ a přisvojovat si právně neukotvenou pozici v samosprávě.

Takto od roku 1928 zreformovaná státní správa a samospráva fungovala až do úplného závěru první Československé republiky. Po událostech spojené s Mnichovskou dohodou dokázala státní správa reagovat velice pružně a přizpůsobovala se situaci ze dne na den. Politický okres Turnov v rámci požadavků Třetí říše musel odstoupit významnou část Českodubska. Až do konce roku 1938 neměl přesně stanovené hranice správního obvodu kvůli neustálým přesunům obcí spadajících do záboru či nikoliv. Zbytek Soudního okresu Český Dub se přičlenil k Soudnímu okresu Turnov, který nad tímto územím nově vykonával svou působnost. Okresní úřad v Turnově byl pověřen správou nad neobsazeným územím Politických okresů Česká Lípa a Liberec. Nárůst agendy v tomto směru nebyl žádný, protože po ustanovení definitivních hranic žádné takové území neexistovalo.

Vznikem Protektorátu Čechy a Morava začala fungovat dvojkolejnost celé státní správy, protože z důvodu neustálé kontroly zde vedle protektorátních úřadů působily i jím nadřízené říšské úřady. Okresní hejtmani předkládali ke schválení všechny důležité dokumenty oberlandrátu, který stál na nejnižším stupni v hierarchii německé správy. Dohled nad každodenností protektorátních úřadů došel ze strany německých orgánů skutečně daleko, protože i naprosto běžná korespondence musela být striktně vedena pouze skrze německé úřady. Politický okres Turnov spadl společně s dalšími okresy do správního obvodu Oberlandrátu Jičín. Po svém nástupu na pozici zastupujícího říšského protektora se Heydrich rozhodl provést v roce 1942 zásadní správní reformu, která měla přinést důslednější centralizaci v organizaci státní správy. Politický okres Turnov se zvětšil o Soudní okres Železný Brod, poněvadž byl zrušen Politický okres Jilemnice. Oberlandrát Jičín byl zrušen a nahrazen Oberlandrátem Hradec Králové, který prováděl dozor nad všemi protektorátními politickými úřady v severovýchodních Čechách. Okresní úřad v Turnově musel taktéž nově vykonávat z pověření Říše tuto agendu: dopravy, pořádání zemědělských trhů, potravinových lístků, veterinární, záležitosti válečného vyživovacího hospodářství a zdravotnictví. Za tuto činnost primárně zodpovídal dosazený německý úředník.

Okresní samospráva v Turnově fungovala za protektorátu ve velmi zvláštní formě až do května 1942. Jakoukoliv změnu v okresním zastupitelstvu provádělo ministerstvo vnitra. Veškeré záležitosti, které se zde projednávaly, se výhradně týkaly politicky nekonfliktních témat. Poslední zápis ze zasedání tohoto samosprávného orgánu je zaznamenán před rozsáhlou Heydrichovou správní reformou.

Bezpečnost a strategická poloha

Ač se to nezdá, strategická poloha Severního Pojizeří hrála svou významnou úlohu při vzniku i zániku Československé republiky. Pokud se zaměříme nejprve na rok 1918, tak zdejší region sehrál důležitou roli po prohlášení a ustanovení separatistické provincie Deutschböhmen jako součást Deutschösterreich. V té době klíčovou úlohu sehrál bezpečnostní referent Okresního národního výboru v Turnově Václav Kulich, který zajišťoval zpočátku veškerou koordinaci aktivit vůči této provincii na Turnovsku. Velice obratně k tomu využíval vojenskou posádku v Turnově, členy Sokola a další dobrovolníky. K 1. listopadu podle jeho instrukcí vojáci dokončili obsazení

všech významných železničních stanic v regionu. Tento krok způsoboval nemalé potíže se zajišťováním dodávek potravin do Deutschböhmen. Situace však nebyla kritická, protože stále existovaly některé volné zásobovací trasy, přes které se snažili představitelé provincie nakoupit potraviny ze širokého okolí. Na to zareagoval Národní výbor v Praze schválením všeobecného zákazu vývozu potravin do Deutschböhmen. Provádění důkladnější kontroly a dodržení tohoto ustanovení zabezpečovaly vojenské jednotky nebo potravinová policie na "provizorně vytvořených" hranicích.

K postupnému vystupňování nátlaku na provincii přispělo i vybudování ryze českého Pojizerského pluku. Po neúspěšném pokusu o navázání smysluplného dialogu mezi představiteli Deutschböhmen a Okresního národního výboru v Turnově bylo rozhodnuto se souhlasem nejvyššího velení armády, že se tito velmi dobře vyzbrojení a organizovaní vojáci zapojí do ochrany hranic na jazykové hranici v Podještědí. Stanoviště ochranných stráží se zřídili na přístupových cestách z Deutschböhmen do těchto obcí: Vápno, Světlá pod Ještědem, Rašovka, Hodkovice, Pelkovice, Bezděčín, Frýdštejn a Malá Skála. Současně bylo rozhodnuto o posílení vojenských hlídek na vlakových nádražích v Turnově, Sychrově, Hodkovicích a Malé Skále. Všechna tato opatření sledovala i své dílčí cíle, které se zaměřovaly zejména na kontrolu převozu potravin, na potírání lichvy a na odhalování případů pašování. Mezi československými vojáky a hlídkami Volkswehru docházelo občas k ozbrojeným konfliktům, ale k rozhoření regulérní války nikdo nedošlo.

Po stále neuspokojivých zprávách přicházejících z provincie se rozhodli vojenští velitelé naplánovat akci k postupnému obsazení Deutschböhmen. Na 11. prosince 1918 byl naplánován postup pluku na nové pozice. Vojákům se podařilo během několika hodin obsadit všechny vytyčené cíle toho dne a opěrné body Tanvald, Smržovka, Jablonec nad Nisou, Proseč, Dlouhé Mosty, Ještěd a Suchou. Postup vojska byl natolik rychlý, že se místní Volkswehr nezmohl na žádný odpor. Postup se však zastavil a několik dní se vyčkávalo, až dorazí slíbené posily z různých útvarů a pancéřový vlak. Akce na obsazení Liberce armáda znovu zahájila 15. prosince 1918. Celá blesková operace byla úspěšně dokončena následujícího dne, kdy bezpečnostní referent Václav Kulich z likvidační komise Okresního národního výboru v Turnově vyvěsil nad libereckou radnici československou státní vlajku.

Během první republiky se i na tomto území vyskytoval extremismus z obou stran politického spektra, který dlouhodobě zaměstnával všechny ozbrojené složky. Komunisté se v tomto regionu začali prosazovat téměř ihned po trvalém rozchodu „pravicových“ a „levicových“ sociálních demokratů. Nadšení z jejich programu vygradovalo v polovině dvacátých let 20. století, kdy uspěli i na celostátní úrovni. Na Českodubsku a Turnovsku nejvíce těžili z nepříznivé sociální situace dělníků. Úspěšně vyvolávali masové protesty, kterými chtěli docílit radikální změny ve společnosti a lepší postavení dělnictva. Místem masivního komunistického působení se staly bývalé šlechtické velkostatky na Turnovsku. Dělníci byli vyzýváni ke stávkám. Majitelům komunisté naopak vyhrožovali, že pokud budou dělat jakékoliv problémy, zakročí proti nim "hlídky dělníků". Nejvážnější případ se stal na statku Valdštýnsko, kde se ustanovila z dělníků záborová rada, která chtěla část majetku rozdělit mezi zaměstnance. Místní předák Josef Reinerd zakázal odvážet mléko do nedalekého Turnova, protože považoval za svůj prvořadý úkol nechat město „vyhladovět“. Nespokojení a frustrovaní lidé by snáze vyslyšeli jeho výzev k násilným nepokojům, z nichž by radikální levice mohla pouze těžit. Nakonec se z jeho plánů nepovedlo nic uskutečnit. Na příkaz Okresní správy politické v Turnově se na několik dní do statku přemístila dvoučlenná četnická hlídka ze stanice v Rovensku, která dopomohla situaci rychle zklidnit.

Komunisté postupně ve třicátých letech začali ztrácet svůj vliv, který krůček po krůčku přebíraly radikálně pravicové síly. V nejkrizovějších letech 1937 - 1938 o tom už nemůže být ani pochyb. Ač bylo severní Pojizeří z národnostního pohledu převážně české, byly zde zaznamenány stupňující se aktivity německých nacionalistů. V prvé řadě se jednalo o vznesení požadavků na větší vliv při chodu města a zvýšení počtu německých úředníků. Dále se zaměřovali na vysoce postavené německé úředníky v nepříznivých existenčních situacích nebo s nějakých "škrálopem.

Tito lidé byli donuceni dobrovolně či nedobrovolně spolupracovat, kdy získávali a přeprodávali utajované informace. Podle obdobného scénáře prováděl protistátní činnost Robert Kaubík, vedoucí Oddělení pozemkových knih a prezidiálních spisů na Okresním soudu v Českém Dubu. Ze svého postavení se samozřejmě dostal i k přísně utajovaným mobilizačním spisům. Zejména pro německý Wehrmacht mohly být dalším cenným zdrojem užitečných informací pozemkové mapy, použitelné při zahájení vojenských operací. Četnictvo mu i přes opakované návštěvy vysoce postavených činovníků SdP bohužel nic zásadního neprokázalo. I přes tuto skutečnost mu bylo "doporučeno", aby si zažádal o přeložení na jiný úřad.

Všechny neshody, sváry a křivdy mezi Čechy a Němci vyvrcholily v roce 1938, kdy se obě národnosti každým dnem přibližovaly k nevyhnutelné "katastrofě" v podobě podepsání Mnichovského diktátu. Turnovsko a Českodubsko nepatřily mezi nejproblémovější regiony, ale i v nich se posilovala bezpečnost především z pohledu ochrany tohoto strategického území. Po částečné mobilizaci v květnu 1938, kdy se do střežení významných objektů zapojili také členové Sokola, bylo rozhodnuto o přemístění 23. ženijního praporu z Liberce do Českého Dubu. Specializace této jednotky nebyla náhodná, protože by při napadení Československa dokázala postup nepřítel díky přírodnímu rázu terénu Českodubska výrazně zpomalit. K tomu však nikdy nedošlo, protože západní spojenci Československa (Francie a zejména Anglie) prosazovali politiku tzv. Appeasementu. Jejich jediným cílem bylo zabránit jakýmkoliv prostředky vypuknutí války v Evropě. Třetí říše stupňovala požadavky a vyhrožovala napadením Československa v zájmu ochrany německé národnosti, která zde měla být "utlačována". Přes veškeré nasazení nikdo v Československu bohužel nedokázal odvrátit hrozbu vnucení dojednaných podmínek z Mnichova. Představitelé politického okresu Turnov na konci září a po přijetí Mnichovské dohody již tušili, že se nově stanou příhraničním okresem. Problém nastal až s konečným ujednáním 5. záborového pásma v Berlíně, kam měla podle zakreslených požadavků patřit i část Českodubska. Předání města Český Dub i s okolím do rukou německých okupantů proběhlo 10. října 1938. S tímto plebiscitem se nehodlali smířit představitelé obecních samospráv na Českodubsku, kteří zareagovali zasláním telegramu prezidentu USA Rooseveltovi s žádostí o pomoc. Poukazovali totiž na pasáže z Mnichovské dohody, kdy nemělo být obsazováno území s německou menšinou. Bohužel odpověď na tento telegram nikdy nepřišla. Přesto se jednalo asi o nejvýraznější protest proti německému počínání na Českodubsku.

Hospodářství

Ekonomika severního Pojizeří se mohla pyšnit velkou různorodostí průmyslu. Rozdíly mezi chudými a bohatými regiony však byly propastné a znásobovaly se při hospodářských otřesech trvajících kromě druhé poloviny dvacátých let 20. století téměř celou historii první republiky.

Českodubsko patřilo mezi chudší venkovské regiony s velice náročnými přírodními podmínkami, které výrazně limitovaly průmyslový rozvoj. Českému Dubu bylo automaticky přisuzováno postavení zásadního ekonomického centra v širokém okolí. Skutečně s ním padala nebo rostla celá oblast. Největší a nejdůležitější podnik pro celou oblast představovala textilní továrna Franze Schmitta, protože v dobách svého největšího rozmachu dokázala zaměstnat více než 2 500 osob, stejně jako počet obyvatel Českého Dubu. Ve městě působily také dvě cihelny a rovněž velké množství místních živnostníků. V okolních obcích zase byly příhodné podmínky pro rozvoj brusíren, mlýnů, elektráren a pil. Jednalo se zejména o menší rodinné podniky. Zemědělství v podhůří ještědského hřebene se zaměřovalo na pěstování plodin důležitých pro zdejší textilní průmysl a živočišnou výrobu.

Pro Soudní okres Turnov se stal zcela zásadní rozvoj železnice přes jeho území. Turnov se proměnil v důležitý dopravní uzel, ze kterého se jezdilo přes Mladou Boleslav do Prahy. Samotné město leželo také na další páteřní železnici mezi průmyslovými městy Libercem a Pardubicemi. V Turnově se soustředily podniky převážně v oboru sklářství, kamenářství, broušení drahokamů a jejich dokonalých imitací. Tyto firmy získaly díky kvalitě svých výrobků mezinárodní ohlas a vyvážely do celého světa. Pro příklad zde můžeme zmínit firmy František

Šlechta, Turnov nebo May & Palma, brusírna drahokamů. Dále tu bratřenci Josef a František Žďárští provozovali společnou firmu na výrobu motocyklů značky Vulkán a sídlil zde i jeden z největších zahradnických podniků Korselt a spol.

Po vzniku Československé republiky se ekonomika musela vypořádat s několika nepříznivými vlivy. Probíhala transformace na mírovou výrobu a firmy ztratily rozpadem Rakouska-Uherska odbytiště pro své produkty. Za nejvážnější, ale nutný zásah do národního hospodářství ze strany vlády můžeme považovat Rašínovu měnovou reformu. Recese postihla všechny podniky v Politickém okrese Turnov a své další „přežití“ snižovaly tím, že sáhly k masivnímu propouštění zaměstnanců. Na úplné dno, od kterého se odrazila k „lepším zítřkům“, si regionální ekonomika sáhla v listopadu 1922, kdy bylo na úřadech zaevidováno 1198 nezaměstnaných a majitelé firem zastavovali provoz svých továren.

Ve druhé polovině dvacátých let 20. století prožívala Československá republika svoji zlatou éru v rozvoji hospodářství. Tento proces nešlo provést bez moderních technologií a celkové zvýšení efektivity práce. Inovativní věci velmi často fungovaly na elektrický proud. Prioritou bylo připojit do sítě největší průmyslové podniky, které zaměstnávaly stovky dělníků.

Pozitivní vývoj zastavila celosvětová hospodářská krize, která v Československu propukla v plné své síle až po pádu banky Creditanstalt v roce 1931. V severním Pojizeří hospodářskou krizi nejvíce pocítili občané z celého Československa, kdy vedení jediného průmyslového podniku firmy Schmitt rozhodlo o zastavení výroby. Na Turnovsku nebylo prozatím tolik nezaměstnaných jako v sousedním českodubském okrese. Uvedený fakt lze přičíst skutečnosti, že zde byl průmysl ve větší míře diverzifikován do několika rozdílných odvětví. I tak v celém Politickém okrese Turnov dosahoval počet nezaměstnaných přes 2000. Všechny zainteresované úřady se snažily povzbudit zaměstnanost nouzovými pracemi placenými z veřejných rozpočtů. Opatrný obrat nastal až v roce 1934, kdy se průmysl na Turnovsku znovu nadechoval k růstu. Na Československu se situace zlepšovala velmi pomalu. V konečném důsledku na tom byly podstatně hůře zemědělské oblasti celého Politického okresu Turnov, jelikož se jejich ekonomika převážně odvíjela od domácí poptávky.

Regionální i celostátní hospodářství každým následujícím rokem rostlo a výrazným způsobem se snižovala nezaměstnanost, ale až do konce první republiky se ekonomika nedostala na předkrizovou úroveň. Po podepsání Mnichovské dohody se městu Turnov předpovídala velká budoucnost a ekonomický rozkvět, protože v prvních dnech většina představitelů továren vyjednávala přesun právě do tohoto města. Čas však ukázal, že to byly pouze liché domněnky. V období Protektorátu Čechy a Morava se podniky z bývalého Politického okresu Turnov musely plně koncentrovat na válečnou výrobu ve prospěch Třetí říše.

Závěr

Vybádané poznatky přinesly odpovědi na doposud nezodpovězené otázky ohledně politicko-hospodářsky-správního systému ve vymezeném období, které se týkají severních oblastí tzv. Českého Pojizeří.

Stav výstupu: rozpracovaný x dokončený x přijatý redakcí k otištění x otištěn (kde)

Řešitel

1x výstup otištěn ve sborníku z odborné konference Příroda a její ochrana v přiereze času, která se uskutečnila ve Slovenském múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovském Mikuláši.

1x přijatý výstup redakcí k otištění v kolektivní monografii z odborné konference Vznik Československa a provincie Deutschböhmen, která se uskutečnila na Technické univerzitě v Liberci ve spolupráci se Státním oblastním archivem v Litoměřicích

1x přijatý výstup redakcí do recenzovaného neimpaktovaného periodika Z Českého ráje a Podkrkonoší

1x dokončený výstup do recenzovaného neimpaktovaného periodika Z Českého ráje a Podkrkonoší

Spoluřešitel

1x rozpracovaný výstup do recenzovaného neimpaktovaného periodika Z Českého ráje a Podkrkonoší s názvem *Národohospodářský ústav v Mladé Boleslavi a jeho význam pro formování českého hospodářského nacionalismu v českém Pojizeří*.

Výsledky publikační činnosti v OBD/RIV (uveďte ID číslo záznamu v OBD):

Petrus, M. Československo ve stínu Ještědského hřebene. Příroda a její ochrana v priereze času. Liptovský Mikuláš : Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2018. 16s. ISBN: 978-80-89933-06-8. granty: 0. Spec. výzkum: S. Forma: D_ČLÁNEK VE SBORNÍKU (ID: 43874664) (RIV ID: 50015054)

Celkem přidělené prostředky:

FINANČNÍ PROSTŘEDKY	PŘIDĚLENÉ	ČERPANÉ
Osobní náklady	7 016	7 009,99
Materiální náklady	7 736	8 137
Služby	1 000	0
Cestovné	18 086	13 856
CELKEM	33 838	29 002,99

Finanční prostředky v rámci dotace byly sníženy o 5 271 Kč na konečných 28 567 Kč. Upravený rozpočet byl překročen o 435,99 Kč z důvodu jiné ceny koupených knih.

Zdůvodnění všech změn v průběhu a účelu čerpání finančních prostředků:

Osobní náklady: Nevyčerpané finanční prostředky se přesunuly na jiné projekty Specifického výzkumu na rok 2017 v rámci FF UHK.

Materiální náklady: ---

Služby: Celková přidělená finanční částka nebyla využita pro zajištění cizojazyčných překladů, proto tyto nevyčerpané finanční prostředky se přesunuly na jiné projekty Specifického výzkumu na rok 2017 FF UHK.

Cestovné: Plánované finanční prostředky na tuzemské a zahraniční cestovné nebyly dočerpány z důvodu hrazení většiny výdajů při aktivní účasti na odborné konferenci v Liptovském Mikuláši (SR) od pořádatelky instituce. Část finančních prostředků byla přesunuta do materiálních nákladů, za které byla nakoupena odborná literatura. Nevyčerpané finanční prostředky se přesunuly na jiné projekty Specifického výzkumu na rok 2017 v rámci FF UHK.

Vyúčtování dotace – popište hospodaření s prostředky a přiložte výsledovku EIS Magion:

Univerzita Hradec Králové		Dne: 02.01.2018 08:19:23	
		Strana 1	
Výsledovka po účtech s pohyby Pohyby za období 2017 / 01 - 12			
Pracoviště: ***** Činnost: **** Fullcost: ***** Zakázka: 2122 Podzakázka: ***	Všechny vybrané analytiky Všechny vybrané analytiky Všechny vybrané analytiky SV - Severní Pojizeří 1918-1945 Všechny podzakázky		
Účet	Název účtu	Má dáti	Dal Zůstatek k 2017 / 12
501 006	Spotřeba materiálu knihy, časopisy DU		
	Počáteční stav	0,00	
	ZAV/0311/00835/17 12.12.2017	556,00	0,00 knihy
	ZAV/0311/00867/17 19.12.2017	6 033,00	0,00 knihy
	ZAV/0311/00871/17 20.12.2017	1 548,00	0,00 knihy
501 006	Spotřeba materiálu knihy, časopisy DU	8 137,00	0,00 8 137,00
501	Spotřeba materiálu	8 137,00	0,00 8 137,00
521 001	Mzdové náklady DU		
	Počáteční stav	0,00	
	MZD/0301/00011/17 30.11.2017	1 500,00	0,00 Mzdy 2017/11
521 001	Mzdové náklady DU	1 500,00	0,00 1 500,00
521	Mzdové náklady	1 500,00	0,00 1 500,00
524 001	Zákonné zdravotní pojištění DU		
	Počáteční stav	0,00	
	MZD/0301/00011/17 30.11.2017	134,99	0,00 Mzdy 2017/11
524 001	Zákonné zdravotní pojištění DU	134,99	0,00 134,99
524 002	Zákonné sociální pojištění DU		
	Počáteční stav	0,00	
	MZD/0301/00011/17 30.11.2017	375,00	0,00 Mzdy 2017/11
524 002	Zákonné sociální pojištění DU	375,00	0,00 375,00
524	Zákonné sociální pojištění	509,99	0,00 509,99
549 006	Jiné ostatní náklady mimoř.stip. DU		
	Počáteční stav	0,00	
	BAN/0802/11593/17 29.5.2017	1 200,00	0,00 2 Petrus Martin
	BAN/0802/25343/17 10.11.2017	4 780,00	0,00 1 Petrus Martin
	BAN/0802/25880/17 23.11.2017	7 876,00	0,00 9 Petrus Martin
	BAN/0802/29184/17 21.12.2017	5 000,00	0,00 5 Petrus Martin
549 006	Jiné ostatní náklady mimoř.stip. DU	18 856,00	0,00 18 856,00
549	Jiné ostatní náklady	18 856,00	0,00 18 856,00

Náklady celkem	29 002,99	0,00	29 002,99
----------------	-----------	------	-----------

691 006 Provoz.dotace věda MŠMTspecifický výzkum
Počáteční stav 0,00

Specifický výzkum

MAN/0910/00004/17 9.2.2017 0,00 28 567,00 na VŠ FF

691 006 Provoz.dotace věda MŠMTspecifický výzkum	0,00	28 567,00	28 567,00
691 Přijaté přís. mezi zúčt.mezi org.slož.	0,00	28 567,00	28 567,00
Výnosy celkem	0,00	28 567,00	28 567,00
Hospodářský výsledek k 2017 / 12:			-435,99

Náklady za vybrané:	29 002,99		29 002,99
Výnosy za vybrané:		28 567,00	28 567,00
Hospodářský výsledek za vybrané k 2017 / 12:			-435,99

Výběrová kritéria (omezení sestavy se řídí právy uživatele reznizu1 (uvedena v závorce))

Pracoviště: (03**|05**)

Činnost: (**|**)

Fullcost:

Zakázka: 2122 (*|*)

Podzakázka:

V Hradci Králové dne 09.01.2019

Mgr. Martin Petrus
řešitel specifického výzkumu